

KUTATÁSI JELENTÉS

KOPPÁNY ANDRÁS – MENTÉNYI KLÁRA

A KÖRMENDI BATTHYÁNY KASTÉLY FŐÉPÜLETÉNEK TÖRTÉNETE AZ EDDIGI KUTATÁSOK TÜKRÉBEN

Az Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ, Kutatási Osztályának munkatársai 2003–2004 során kezdték meg a Batthyány kastély főépületének kutatását.¹ A helyszíni falkutatás és régészeti feltáráson túl az írott és képi forrásanyag feldolgozása is megkezdődött. Az eddig feltárt részletek alapján a főépületről, az egykori várról az alábbiak mondhatóak el:

A téglából emelt, várakkal körülvett, távolabbról trapéz alakú, szabályos alaprajzú vár négy kör alakú saroktoronnyal, minden bizonnyal a **15. században** épült. Délnyugati saroktornya a többinél nagyobb és vastagabb falazatú, az északnyugati azonban a földszinten is feltűnően keskeny. A másik két, általunk vizsgált bástya azonban kétségtelenül egyidős a késő középkori falakkal.

Az épület kastéllá történő későbbi átépítései során megmaradt a vár nyugati, északi és keleti fala, méghozzá nagyobb magasságban, mint ahogy korábban hinni lehetett. A gyilokjárót és a hozzá tartozó, nyílások maradványait megtaláltuk a harmadik szint (II. emelet) északi és nyugati szárnyában valamint a délkeleti sarokbástyában. Ez utóbbi teljes egészében fennmaradt és egyértelműen szakállas puska használatához kialakított, középső szakaszán kissé felemelt lőrés, de a másik két, csupán fél szélességben és záradék nélkül ránk maradt keskeny nyílás kapcsán is inkább lőrésre, mint pártázatra lehet következtetni. Ez persze inkább az egykori városi piac felé néző, nyugati oldalra igaz, ahol ugyanazt a lőrést ugyan egy későbbi időben megújították, a hasonló korú falszövetben azonban mellette nem volt több ilyen jellegű nyílás.

A várat dél felől védő falat a nagy barokk átépítés idején, az 1730-1740-es években teljesen elbontották. A földszinten végzett régészeti feltárás azonban igazolta meglétét és helyét, továbbá támpontot adott egykori irányára is. A két, különböző méretű déli bástyát a többi külső falhoz hasonló módon, enyhén ferde, emelkedő irányú téglafal kötötte össze. Úgy tűnik, beigazolódott Dr. Koppány Tibor azon véleménye, miszerint a legkorábbi lakóépület a vár nyugati szárnyában volt. A ma itt található három földszinti helyiség közül azonban – meglátásunk szerint – a délre eső egykori kapualjat (126. helyiség) a 16. század végén - 17. század elején átalakították. Ennek eredményeképpen jött létre a nyugati szárny falazatában megfigyelhető, hangsúlyos törés. Feltételezésünk szerint az északról induló fal eredetileg szabályos ferde vonalban futott neki a délnyugati sarokbástyának. Ezt természetesen régészetileg még igazolni kell. Egyelőre az itt húzott árokból annyi derült ki, hogy a kapualj nyugati falát egy középkori kerámiával betöltött gödörbe

¹ A kutatók: Mentényi Klára, Simon Anna és Borossay Katalin művészettörténészek, Koppány András, Thúry László régészek.

ásták bele. Az építkezésre azért lehetett szükség, hogy a már álló délnyugati saroktorony mellett elférjen az a négyszögletes kaputorony, amelynek ábrázolását ismerjük a várról fennmaradt, legkorábbi, 1667. évi alaprajzról. A 17. század folyamán a tornyot a források állandóan említik, s tudjuk, hogy a várarak végleges betömésével egy időben, a barokk korszakban bontották el. Egykori helyét ma is jelzi a merőleges irányú falszakasz.

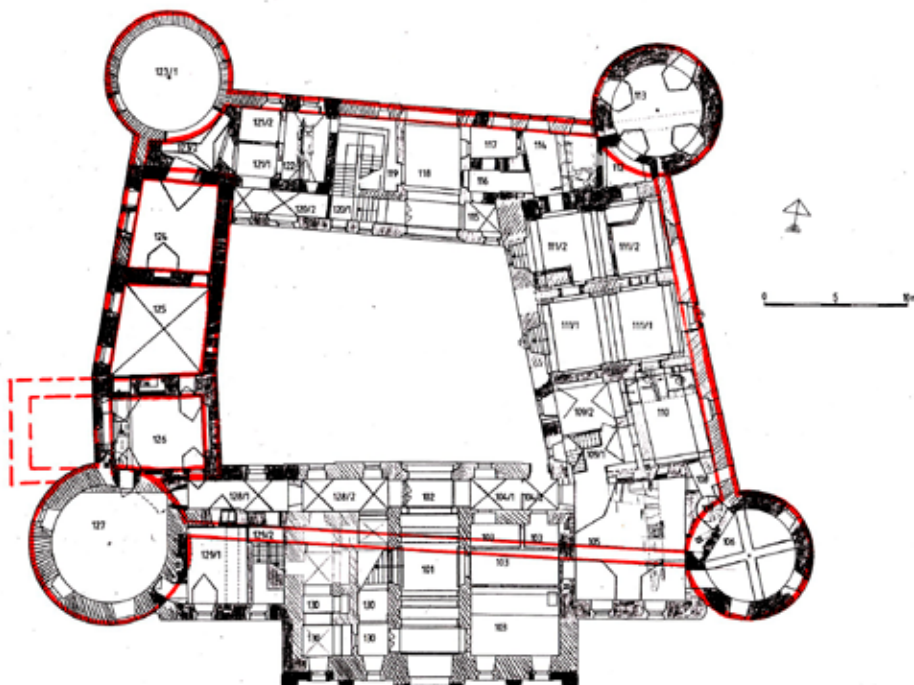
A nyugati szárnyban a kapualjon kívül észak felé jelenleg még két nagyobb tér található. Ezek minden bizonnyal a legkorábbi épülethez tartoztak annak ellenére, hogy különösen udvari falukat a későbbi időkben számos nyílással megbontották. Eredeti alakuk, ajtajuk vagy boltozatuk sajnos nem maradt fenn. A másik két szoba igen vastag betonburkolatának felbontása alaposabb előkészületeket igényel majd. Valószínűnek tartjuk, hogy ez a lakószárny már eredetileg is kétszintes volt, emeletének kutatása révén remélhetőleg a közeljövőben többet is megtudhatunk a vár legkorábbi állapotáról.

Az első nagyobb átépítésre a Batthyány-család birtokba jutását követő **1605–1606.** évi ostromok és tűzvészek pusztításai **után** szükségessé vált javítással összefüggésben került sor. Feltételezzük, hogy ekkor – éppen a harcok tapasztalatai nyomán – döntöttek úgy, hogy egy újabb védművel növelik a vár biztonságát, s húzták föl a város felőli nyugati oldalon a négyszögletes formájú, tetőterével (kisebb ágyúk elhelyezésére szolgáló tetőteraszával?) a kétszintes épület fölé magasodó kaputornyot. Mint már mondtuk, ezzel összefüggésben alakították át a korábbi kapualjat is. A várat csak ezen a tornyon keresztül, a várarak felől, bizonyára egy csapóhídon át lehetett megközelíteni. Itt erősítjük meg azt a korábbi megállapítást, miszerint a mezőváros északkeleti sarkában elhelyezkedő erődítmény fő tengelye ebben az időben a Rábával párhuzamos kelet-nyugati irányban húzódott. A bejárat a piactérre néző nyugati lakószárnyon át vezetett a zárt belső udvarba.

Tudjuk, hogy **1609–1611 között** három újonnan készülő helyiség megvilágítására 8 ablakot vágtak a várfalba. Annak ellenére, hogy az északi szárnyban végzett kutatásaink még inkább az elején, mint a végén tartanak, gyanítjuk, hogy a szóban forgó adat nem erre az épületrészre vonatkozik. Mondjuk ezt annak ellenére, hogy a klasszicista hátsó kapualjjal és lépcsőházzal ezeket a tereket később jelentős mértékben megváltoztatták.

Logikai alapon kínálkozik az a megoldás, miszerint a 17. század elején épült új szárny inkább a déli oldalon lehetett. Ennek igazolására azonban csupán írásos források állhatnak majd rendelkezésre, mivel a barokk majd klasszicista kastély alapincézett, reprezentatív traktusa felszámolt szinte minden korábbi maradványt.

1618–1619-ben a korábbi gabonátároló melléképületek helyén, a keleti szárnyban nagyszabású építkezésre került sor. A főépület délkeleti helyiségének északi végében ásott árok tanúsága szerint az építkezést közvetlenül megelőzte egy 16. század végi - 17. század eleji, gazdag kerámia-anyagot tartalmazó elplanírozás, ami talán a korábban itt álló épület(ek?) bontási törmelékére vonatkozhat. Itt, a helyiség északi falának nyugati oldalán, felülről is megfigyelhettük azt a pincelejárót, amely részben befalazva még ma is megvan. Ez a boltozott kis pince észak felé összeköttetésben volt további pinceterekkel, északi falán megtaláltuk a befalazott ajtónyílást. Valószínűleg egy nagyobb, több szakaszból álló pincerendszer épült ekkor a vár keleti oldalán. A kapualj alapozási mélységét figyelembe véve ezeket a pincéket az akkori járószinhez képest csak háromnegyed részben vágták a földbe. Minden bizonnyal ezekhez a pincékhez tartozott az a nagyméretű középpillér is, amely egy nagyobb boltozott térhez tartozott. A keleti szárny északi végén elhelyezkedő helyiségben a mai járószint fölött észak felé induló hatalmas boltváll arra

*A körmenyi vár feltételezhető legkorábbi periódusa,
az eddig elvégzett régészeti ásatás és a falkutatás tükrében.
(Mentényi-Simon-Koppány-Thúry 2004.)*

utal, hogy a keleti szárny északi végét egy valamikor legalább négy boltszakaszos, ma már teljesen betemetett pince foglalta el.

A keleti szárny udvari falában találtunk olyan falazat-maradványokat, amelyek korábbiaknak bizonyultak az itt lévő pincéknél. Ezek jelenléte arra utal, hogy az 1618–1619-es építkezések idején esetleg megtartották az akkor már itt álló gabonataroló épületek falainak egy részét.

Az 1652. évi tűzvészben a vár, elsősorban a kaputorony és a nyugati lakószárny megromlott, tetőzete leégett. **1653–1657 között** nagyobb mértékű helyreállításra került sor, amikor is a javításokon túl emeletesre bővítették a déli helyiségsort, továbbá átépítették a néhány évtizede elkészült keleti szárnyat. Itt a kétszintes fa tornác helyett – bizonyára tűzvédelmi okokból – téglából falazott folyosót emeltek az udvari oldalon. Sajnos a 17. századi déli szárny tanulmányozásáról végképp le kell mondanunk, de ma még az sem világos, hogy mit gondoljunk a nyugati szárny udvari homlokzata előtt feltételezett folyosóról. Az írott források szerint és a korszakban szokásos megoldások alapján ilyen, az egyes emeleti szobák megközelítésére szolgáló tornác itt is volt, sőt feltehetően a déli oldalon szintén. Ha eddig fa folyosón közlekedtek, a keleti szárnyéhoz hasonlóan – a tűzvész után – ezeket is indokolt lehetett átépíteni. A fennmaradt nyugati szárny előtt ennek ma semmilyen nyoma nincs, egy esetleges régészeti feltárás azonban napvilágra

hozhatja. Ehhez az építési periódushoz kapcsoljuk a II. emelet akkor még beépítetlen, védműként szolgáló külső falazatának néhány nyílását, így mindenekelőtt a délkeleti saroktorony második periódusú, keskeny lőrését, valamint a keleti körítőfalban nyitott, kisméretű, négyszögletes formájú lőrést.

A kutatás mai állása szerint úgy véljük, hogy a következő nagyobb építési periódusban: **1712–1717 között** jött létre a mai északi szárny. Arra, hogy korábban ezen az oldalon állt-e valamilyen objektum, egyelőre nem tudunk válaszolni, ehhez még további kutatásra és ásatásra van szükség.

A 18. századi nagy építkezések során a korábbi várarkot betemették és az épületet és környezetét alapvetően átalakítva fokozatosan alakult ki a ma is ismert kastélyegyüttes.

TARTALOM

FELD ISTVÁN	Gerő László, a magyarországi tudományos várkutatás meg- alapítója (1909-1995)	5
-------------	--	---

TANULMÁNYOK

FELD ISTVÁN	Gesztes várának kutatástörténete	9
TOLNAI GERGELY	Újabb adatok a magyarországi erődített templomok adattárához	31
TOMKA GÁBOR	Szendrő: egy vándorló vár Felső-Magyarországon	51
DOMOKOS GYÖRGY	Kézműves mesterségek és szerszámaik a végvárakban (16-17. század)	65
OROSS ANDRÁS	Az 1702. évi magyarországi várrombolások (tervezet és valóság)	89

KÖNYVISMERTETÉS

PAVEL KOUŘIL – – DALIBOR PRIX – – MARTIN WIHODA	Hradý Českého Slezska (A cseh Szilézia várai) <i>Mordovin Maxim</i>	101
---	--	-----

KUTATÁSI JELENTÉS

KOPPÁNY ANDRÁS – – MENTÉNYI KLÁRA	A körmendi Batthyány kastély főépületének története az eddigyi kutatások tükrében	155
--------------------------------------	--	-----